

บทที่ 3

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยสกัดความหมายของตัวบทจากองค์ข้อมูล (Corpus) ทั้งสิ้น 149 องค์ข้อมูล ทำให้สามารถสกัดมโนทัศน์สำคัญที่อยู่ในหนังสือประวัติศาสตร์ปัตตานีในมิติของอำนาจ การสื่อสาร และวัฒนธรรมได้ทั้งสิ้น 10 มโนทัศน์ ได้แก่ 1.ความเป็นปัตตานี 2.ความเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย 3.ความเจริญรุ่งเรือง 4.ความขัดแย้ง 5.ความชอบธรรมของผู้ปกครอง 6.การยอมรับที่มีต่ออำนาจรัฐ 7.สิทธิและหน้าที่ 8.ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน 9.การผสมกลมกลืน และ 10.เสรีภาพในการแสดงออก โดยผู้ศึกษาได้สกัดมโนทัศน์ดังกล่าวจากเนื้อความที่อยู่ในหนังสือหรือเรียกได้ว่าเนื้อความที่อยู่ตรงหน้า (presence) และส่วนที่เนื้อความในหนังสือปกปิด กดทับ หรือมิได้กล่าวถึงแต่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นคู่ตรงข้ามซึ่งในที่นี้เรียกว่าส่วนในที่หายไป (absence) โดยสรุปได้ดังนี้

1.เนื้อความในหนังสือเล่มนี้ได้สร้างภาพของความเป็นปัตตานีในอดีตที่มีความยิ่งใหญ่หรือเรียกว่า “ปัตตานีใหญ่” เนื่องจากเป็นรัฐที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาล มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีชื่อเสียงเหนือรัฐมลายูอื่นๆ มีประชากรจำนวนมากรวมทั้งกองทัพที่เกรียงไกร อีกทั้งดินแดนแห่งนี้ยังมีผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ มีทำเลที่ดีทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจการค้าเพราะมีท่าเรือชายฝั่ง ขณะเดียวกันในยุคที่มหาอำนาจตะวันตกแผ่อิทธิพลมาก็ยังสามารถยืนหยัดรอดพ้นจากอิทธิพลดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตามในห้วงเวลาต่อมาปัตตานีต้องถูกโจมตีจากสยามครั้งแล้วครั้งเล่าจนในที่สุดได้พ่ายแพ้ให้กับกองทัพสยามในปี ค.ศ. 1785 หลังจากนั้นความยิ่งใหญ่ของปัตตานีก็ค่อยๆลดน้อยถอยลง ในเชิงพื้นที่ปัตตานีได้ถูกแบ่งแยกเป็น 7 หัวเมือง และต่อมาได้เปลี่ยนจากหัวเมืองมาเป็นเพียงจังหวัดเล็กๆของประเทศไทย ขณะที่ในเชิงของความรู้สึกเอกลักษณ์และตัวตนของชาวปัตตานีก็ได้ถูกพยายามผสมกลมกลืนให้กลายเป็นไทย ดังนั้นความเป็น “ปัตตานีใหญ่” ในอดีตจึงเป็นภาพความทรงจำที่น่าภาคภูมิใจขณะที่ภาพของ “ปัตตานี” เมื่อเป็นส่วนหนึ่งของสยามนั้นเป็นปัตตานีทำให้รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจหากเปรียบกับในอดีตที่ผ่านมาทั้งในเชิงพื้นที่และในเชิงของความรู้สึกจิตใจ ดังนั้นกรอบจินตนาการที่ได้จากเนื้อความข้างต้นจึงเป็นภาพของความเป็นสยามจึงได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นปัตตานีในลักษณะที่เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ปัตตานีเกิดความตกต่ำ อย่างไรก็ตามยังคงมีร่องรอยในหนังสือเล่มนี้ที่ได้ชี้ให้เห็นว่ายังคงมีปัจจัยอื่นๆอีกหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความตกต่ำหรือรุ่งโรจน์ของปัตตานี อาทิ ความขัดแย้งระหว่างรัฐปัตตานีกับรัฐมลายูอื่นๆ ความขัดแย้งกันเองในหมู่ผู้นำของปัตตานี ซึ่งนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจการค้าที่ตกต่ำ ทั้งยังมีเนื้อความที่ชี้ให้เห็นว่าแทนที่การโจมตีของสยามที่จะทำให้ปัตตานีตกต่ำแต่กลับเป็นการไม่คุกคามของสยามต่างหากที่เป็นสาเหตุที่ทำให้ปัตตานีตกต่ำเพราะเกิดความแตกแยกกันเองภายใน ขณะที่ยังพบว่ามีบันทึกหลักฐานประวัติศาสตร์ปัตตานีจากเอกสารอื่นๆที่ชี้ให้เห็นว่าในบางห้วงเวลาที่ปัตตานีตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสยามนั้น ปัตตานีมีความมั่นคงและเศรษฐกิจการค้าดีขึ้น หรือกล่าวได้ว่าในบางครั้งสยามกลับเป็นฝ่ายที่ทำให้ปัตตานีแข็งแกร่งมากกว่าที่จะทำให้ปัตตานีตกต่ำ

2.เรื่องราวในหนังสือเล่มนี้ยังได้สะท้อนให้ถึงความเป็นชาวมลายูปัตตานีที่เป็นกลุ่มชนที่อยู่ในดินแดนปัตตานีมายาวนาน ขณะที่ชี้ให้เห็นว่าดินแดนแห่งนี้มีเขตดินแดนที่แท้จริงของชาวสยาม ดังนั้นเมื่อปัตตานีต้องตกเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ชาวปัตตานีจึงเกิดความทุกข์ยากลำบากทำให้ชาวปัตตานีส่วนหนึ่งจำต้องอพยพไปอยู่ในรัฐมลายูอื่นๆ การอพยพดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ซึ่งกลุ่มที่อพยพไปมีทั้ง ผู้นำนักปราชญ์ศาสนา ตลอดจนประชาชนทั่วไป โดยเนื้อความชี้ให้เห็นว่าชาวปัตตานีผู้อพยพต่างได้รับการยอมรับจากสังคมและมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้า ขณะเดียวกันชี้ให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถอยู่ภายใต้การปกครองของสยามได้ เรื่องราวเช่นนี้ได้สร้างกรอบจินตนาการให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้เนื่องจากชาวปัตตานีไม่ได้รับการยอมรับ ไม่มีโอกาส ไม่มีสิทธิที่พึงมีเมื่ออาศัยอยู่ในดินแดนปัตตานีภายใต้การปกครองของสยาม อย่างไรก็ตามยังคงมีร่องรอยจากเนื้อความที่ชี้ให้เห็นว่ามีทั้งหมดของชาวปัตตานีที่อพยพเกิดจากความกดดันของผู้ปกครองชาวสยาม แต่เป็นการอพยพเพื่อแสวงหาโอกาสในการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับการอพยพทั่วไป ขณะที่เมื่อสถานการณ์เป็นใจชาวปัตตานีเองก็ยังสามารถแสดงท่าทีว่าต้องการมีส่วนร่วมในระบบการเมืองการปกครองของรัฐไทย และในห้วงเวลาที่ผู้ปกครองชาวสยามมีความยืดหยุ่นเพียงพอชาวมลายูปัตตานีก็ยังมีท่าทีการตอบสนองในเชิงบวกกับการปกครองดังกล่าว ดังนั้นเมื่ออ่านอย่างตั้งใจจะเห็นได้มายาคติที่ว่าชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถอยู่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้นั้นเป็นเพียงภาพลวงตา เพราะมีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานีสามารถเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้ทั้งยังเป็นไปด้วยความสมัครใจหากรัฐไทยเปิดโอกาสและให้สิทธิบางประการแก่ประชาชนชาวมลายูปัตตานี

3.ความเจริญรุ่งเรืองก็เป็นอีกประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่สะท้อนผ่านเรื่องราวในหนังสือเล่มนี้ โดยเนื้อความสื่อสารให้เห็นว่าตั้งแต่เมื่อครั้งที่มีการสร้างเมืองปัตตานีที่ชายหาดอันเป็นที่อาศัยของเปาะตานี ความเจริญรุ่งเรืองก็ได้เกิดขึ้นที่นั่น หลังจากนั้นในยุคราชาชาวมลายูปัตตานีปกครองปัตตานีก็ได้มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความเจริญสะท้อนออกมาอย่างต่อเนื่อง สุลต่านมุฮัมมัด ซาห์ นำความเจริญด้านการค้าสู่ปัตตานี ส่วนในยุคที่รายฮียาพระองค์ทรงชุดคลองชลประทานเพื่อประชาชน ในยุคของราชินีปัฐพระองค์ได้ทรงซ่อมแซมคลอง ส่วนยุคของราชินีกุนิงก็ได้ขุดลอกคลองเพื่อให้เรือสินค้าเข้าออกสะดวกยิ่งขึ้นซึ่งนำความเจริญทางการค้ามาสู่ปัตตานี ขณะที่ในยุคของเติงกูสุหลงแม้จะเป็นเจ้าเมืองที่ชาวสยามแต่งตั้งแต่ก็ได้ทำการพัฒนาศาสนาอิสลามให้เจริญรุ่งเรือง จะเห็นได้ว่าภาพของความเจริญรุ่งเรืองของปัตตานีนั้นผูกติดอยู่กับผู้ปกครองชาวมลายูปัตตานีทั้งสิ้น ในขณะที่หลังจากปัตตานีพ่ายแพ้สงครามให้กับสยาม ภาพในทางตรงกันข้ามก็ได้เกิดขึ้น นั่นคือภาพของความทุกข์ยากของประชาชนชาวมลายูปัตตานี การถูกบังคับให้ต้องผสมกลมกลืนเป็นไทยและในบางครั้งเป็นพุทธ เช่น การถูกบังคับให้บูชาเทวรูปเป็นต้นก็เกิดขึ้น ดังนั้นกรอบจินตนาการที่ได้จากเนื้อความในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นภาพของความเป็นผู้นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของผู้ปกครองชาวมลายู ขณะที่ภาพของผู้ปกครองสยามนั้นนำมาซึ่งความทุกข์ยากเดือดร้อน อย่างไรก็ตามยังคงมีเนื้อความบางส่วนที่ให้ความหมายขัดแย้งกับกรอบจินตนาการข้างต้นโดยชี้ให้เห็นว่าในบางครั้งผู้ปกครองชาวสยามก็สามารถนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชาวมลายูปัตตานีได้เช่นเดียวกัน ดังเรื่องราวของนายปรีดี พนมยงค์ ที่พยายามยกฐานะความเป็นอยู่ของชาวมลายูให้ดีขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้จัดสรรงบประมาณจากการคลังของรัฐบาลเพื่อพัฒนาความสงบสุข พัฒนาศาสนาและการศึกษาให้กับชาวมลายูปัตตานี ดังนั้นกรอบจินตนาการที่ว่า

ผู้ปกครองชาวสยามมักนำมาซึ่งความทุกข์ยากให้กับชาวสยามลุ่มปัตตานีนั่นจึงไม่เป็นจริงเสมอไป หรือกล่าวได้ว่า การนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองหรือความตกต่ำของชาวสยามลุ่มปัตตานีนั่นไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องของชาติพันธุ์แต่เป็นเรื่องของตัวผู้ปกครองต่างหากที่จะนำมาซึ่งความรุ่งเรืองหรือความตกต่ำของสังคมปัตตานี

4. เรื่องราวของความขัดแย้งถูกกล่าวถึงอย่างมากมายในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งความขัดแย้งที่สำคัญก็คือ ความขัดแย้งระหว่างปัตตานีกับสยามจนเปรียบเสมือนศัตรูถาวรต่อกัน โดยเรื่องราวของความขัดแย้งเริ่มจากการที่เนื้อความชี้ให้เห็นว่าเมื่อครั้งที่ราชามุขพัฟาร์เสด็จเยือนกรุงศรีอยุธยาพระองค์ได้รับการต้อนรับไม่สมฐานะ ในการเสด็จเยือนครั้งหลังพระองค์จึงบุกเข้าโจมตีเพื่อยึดครอง ทั้งยังมีเนื้อความที่ได้เปรียบเทียบกับความเป็นสยามว่าเป็นดั่งศัตรูถาวรของปัตตานี ทำให้เรื่องราวของการบุกโจมตีปัตตานีของสยามนั้นมีเนื้อความที่สะท้อนว่าน่าจะเกิดมาจากอารมณ์ คือความแค้นเคืองหรือความอิจฉาริษยา ขณะเดียวกันปัตตานีกลับได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลอื่นๆในการต่อสู้กับสยาม นอกจากนี้หลังจากที่ปัตตานีพ่ายแพ้แก่สยามก็ยังถูกปกครองด้วยความป่าเถื่อน ดังนั้นภาพของความเป็นสยามเมื่อมองผ่านเรื่องราวของความขัดแย้งระหว่างปัตตานีกับสยามแล้วสยามจึงเป็นดั่งตัวร้ายที่คอยทำร้ายทำลายปัตตานีขณะที่ผู้ช่วยของปัตตานีก็คือรัฐบาลอื่นๆ เรื่องราวที่กล่าวข้างต้นนี้จึงนำไปสู่กรอบจินตนาการที่พาให้มองว่าความขัดแย้งระหว่างปัตตานีกับสยามนั้น เป็นเป็นเรื่องของอารมณ์ความแค้นเคืองกันทั้งยังเป็นเรื่องของชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันอีกด้วย แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นว่ายังคงเนื้อความบางส่วนยังได้แสดงภาพของความเป็นมิตรแท้หรือพันธมิตรระหว่างปัตตานีกับสยามอยู่พอสมควร ไม่ว่าจะเป็นการที่สุลต่านอิสมาแอล ชาห์ส่งทูตไปสยาม ราชนิแห่งปัตตานีส่งคณะทูตไปสยาม ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับรัฐบาลอื่นๆก็ได้เป็นดั่งกัลยาณมิตรเสมอ บางห้วงเวลาก็ยังมีการรบพุ่งกันเช่นราชาซัคตีที่ 1 แห่งกลันตันได้บุกโจมตีปัตตานีในยุคของรายากูนิงเป็นต้น นอกจากนี้เอกสารประวัติศาสตร์อื่นๆที่เกี่ยวข้องกับปัตตานียังได้ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานีในหลายครั้งก็เป็นความสัมพันธ์ที่ราบรื่นและต่างฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์จากการเป็นเครือข่ายอำนาจกัน ขณะเดียวกันเมื่อสืบสาวราวเรื่องไปอีกจะพบว่าเบื้องหลังของการโจมตีระหว่างกันในอดีตนั้นมิได้เกิดจากความแค้นเคืองแต่เกิดจากเหตุผลทางด้านการเมือง อาทิ การโจมตีสยามหรือแยกตัวเป็นอิสระของปัตตานี หรือแม้กระทั่งหาศูนย์กลางอำนาจแห่งใหม่ก็เป็นเรื่องธรรมดาของรัฐเล็กที่ทำกับรัฐใหญ่ในห้วงเวลาที่รัฐใหญ่อ่อนแอหรือเกิดความวุ่นวาย หรือแม้แต่การโจมตีระหว่างรัฐลุ่มด้วยด้วยกันก็เพื่อต้องการรวบรวมความเข้มแข็งเพื่อต่อกรป้องกันการรุกรานจากรัฐใหญ่ ดังนั้นเมื่อทลายกรอบจินตนาการที่หนังสือเล่มนี้สร้างขึ้นเราจะเห็นภาพของการที่สยามกับปัตตานีนั้นมิใช่ทั้งมิตรแท้และศัตรูถาวรต่อกัน ขณะเดียวกันเรื่องราวของความขัดแย้งดังกล่าวก็มิได้เกิดขึ้นจากความแค้นเคืองหรืออารมณ์ความรู้สึก ทั้งยังไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน แต่เป็นเรื่องของเหตุผลและการจัดการอำนาจทางการเมืองระหว่างรัฐเล็กกับรัฐใหญ่ในอดีตมากกว่า

5. ความชอบธรรมของผู้ปกครองก็เป็นอีกหนึ่งมโนทัศน์สำคัญที่ได้สื่อสารผ่านเนื้อความในหนังสือเล่มนี้ เนื้อความในหนังสือชี้ให้เห็นว่าเมื่อครั้งยังไม่มีการปกครองปัตตานีที่ปัตตานีนั่น อาณาจักรศรีวิชัยได้ปกครองปัตตานี แต่การปกครองดังกล่าวไม่ใช่การปกครองด้วยอำนาจหรือการส่งผู้ปกครองมาปกครองดูแล

แต่ผ่านความเหนือกว่าทางด้านการค้าและการให้ความรู้จนทำให้ปัตตานียอมรับให้เป็นผู้ปกครอง แต่เมื่อก้าวเข้าสู่ยุคของกษัตริย์ราชวงศ์ต่างๆที่ได้ขึ้นเป็นผู้ปกครองปัตตานีนั้น แต่ละพระองค์ก็ต่างเป็นผู้ปกครองที่ได้รับการยอมรับให้ขึ้นเป็นผู้ปกครองทั้งสิ้น ขณะที่ความพยายามในการใช้กำลังเพื่อให้ได้ขึ้นครองราชย์ เช่น การลอบสังหารกันในหมู่เชื้อสายกษัตริย์นั้นไม่ได้รับการยอมรับและมีโทษถึงชีวิต เฉกเช่นเดียวกับการปกครองปัตตานีของสยามที่ไม่ได้มาด้วยการยอมรับ แต่ได้มาโดยการใช้อำนาจกำลังเข้าโจมตีบังคับ ทำให้เนื้อความสะท้อนถึงความไม่ยอมรับในอำนาจดังกล่าว นอกจากนี้เรื่องราวภายหลังจากปัตตานีกลายเป็นส่วนหนึ่งของสยามยังสื่อให้เห็นถึงการบังคับให้ชาวมลายูปัตตานีต้องกลายเป็นไทย ดังนั้นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความชอบธรรมของผู้ปกครองในหนังสือเล่มนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าให้ความสำคัญกับการขึ้นเป็นผู้ปกครองผ่านการยอมรับมากกว่าการขึ้นเป็นผู้ปกครองของผู้ปกครองโดยการใช้อำนาจกำลัง อย่างไรก็ตามยังคงมีร่องรอยที่ชี้ให้เห็นว่ากรอบจินตนาการดังกล่าวสามารถถูกทำลายได้จากเนื้อความบางส่วนคือเรื่องราวเมื่อราชาชक्तिที่ 1 แห่งกลันตันที่ได้บุกโจมตีปัตตานีและได้ครอบครองปัตตานีในที่สุด แต่พระองค์ทรงให้ราชาบาศร์ราชโอรสองค์โตปกครองภายหลังราชาชक्तिที่ 1 สิ้นพระชนม์ ราชโอรสองค์โตของพระองค์ปกครองปัตตานีและกลันตันจากราชสำนักในปัตตานี เนื้อความเช่นนี้นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับในการปกครองแล้วยังสะท้อนให้เห็นว่าปัตตานีไม่ได้เป็นฝ่ายสูญเสียจากการถูกปกครองแต่เป็นฝ่ายที่ได้ผลประโยชน์เนื่องจากศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ปัตตานี ดังนั้นเนื้อความจึงสื่อเป็นนัยถึงการยอมรับในการปกครองดังกล่าว สิ่งนี้นำไปสู่การมองเห็นว่า แท้ที่จริงแล้วการขึ้นปกครองไม่ว่าจากการยอมรับหรือการได้มาด้วยกำลังก็ยังไม่มีความสำคัญเทียบเท่ากับการแสดงออกของผู้ปกครองในการปกครอง หากการแสดงออกดังกล่าวเป็นการให้เกียรติและเป็นประโยชน์ต่อชาวมลายูปัตตานี ชาวมลายูปัตตานีก็มีแนวโน้มที่จะยอมรับการปกครองดังกล่าวดังเช่นที่ชาวมลายูปัตตานียอมรับการปกครองของราชาบาศร์ราชโอรสของราชาชक्तिที่ 1 ว่าเป็นหนึ่งในผู้ปกครองปัตตานีด้วยความภาคภูมิใจ

6. เนื้อความในหนังสือเล่มนี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงเรื่องราวของการปฏิเสธรอำนาจรัฐไทยของชาวมลายูปัตตานีในหลากหลายสถานการณ์และหลากหลายวิธีการ โดยเริ่มจากจากครั้งที่ปัตตานีพ่ายแพ้แก่กองทัพสยาม สยามได้แต่งตั้งเจ้าเมือง หลังจากนั้นก็ลุกขึ้นต่อต้านการปกครองของสยาม โดยการก่อกบฏ เมื่อสยามได้ปราบปรามลงได้จึงแต่งตั้งดาโต๊ะปังกาลันให้เป็นเจ้าเมืองปัตตานี หลังจากนั้นดาโต๊ะปังกาลันกับพวกก็ได้ก่อการกบฏอีกเช่นเดียวกัน แต่ท้ายที่สุดก็ต้องถูกกองทัพสยามปราบปรามลงเช่นเคย แม้เป็นหลังจากการแบ่งปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมืองแล้ว เมื่อเกิดศึกระหว่างสยามกับเคดะห์ขึ้น สยามได้ขอกำลังสนับสนุนจากหัวเมืองต่างๆแต่ท้ายที่สุดเจ้าเมืองทั้ง 6 หัวเมืองซึ่งเป็นชาวมลายูปัตตานีก็ขัดคำสั่งและเข้าร่วมรบกับกองทัพเคดะห์เพื่อต่อต้านสยาม นอกจากการต่อต้านโดยใช้กำลังแล้ว ในห้วงเวลาต่อมาเนื้อความยังชี้ให้เห็นว่าการต่อต้านการปกครองของสยามโดยชาวมลายูปัตตานีนั้นเปลี่ยนมาเป็นการเรียกร้องทั้งในทางตรงและทางลับ รวมทั้งการใช้กำลังในทางใต้ดินแทน เริ่มจากการจัดตั้งองค์การเพื่อต่อต้านนโยบายผสมกลมกลืนชาวมลายูปัตตานีให้กลายเป็นไทย การนำเสนอข้อเรียกร้อง 7 ประการ การวางแผนแยกปัตตานีออกจากไทย การจัดตั้งขบวนการแบ่งแยกดินแดนต่างๆ ทั้งยังมีเนื้อความที่ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถยอมรับอำนาจการปกครองของรัฐไทยได้ เรื่องราวที่กล่าวมาได้สร้างภาพให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถยอมรับการอยู่ใต้อำนาจการปกครองของรัฐไทยได้ ขณะเดียวกันปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นก็แบ่งเป็น 2

ลักษณะด้วยกันก็คือขามลายูปัตตานีใช้การแยกตัวออกจากการปกครองของสยาม เช่น การโจมตีต่อต้านด้วยกำลังหรือการจัดตั้งขบวนการแบ่งแยกดินแดน ขณะที่บางส่วนก็ใช้วิธีการปรับตัวเข้าหากัน เช่นการใช้การเรียกร้องทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตามยังคงมีเนื้อความที่ชี้ให้เห็นว่าเรื่องราวที่กล่าวมาทั้งหมดจะไม่เป็นเช่นนั้นหากโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของรัฐไทยเปิดกว้างให้กับขามลายู ขามลายูก็พร้อมที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับรัฐไทยโดยสมัครใจ ดังที่เนื้อความตอนหนึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงนัยแห่งความยินดีเมื่อประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยความหมายของมันก็คือการให้สิทธิของขามลายูปัตตานีเท่าเทียมกับชนส่วนอื่นของประเทศ ซึ่งการได้รับสิทธิดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่สามารถลบล้างความรู้สึกด้อยกว่าหรือการตกเป็นเมืองขึ้นของขามลายูปัตตานีได้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการแสดงออกซึ่งการต่อต้านทั้งด้วยกำลังหรือด้วยการสื่อสารผ่านข้อเรียกร้องของขามลายูปัตตานีนั้นไม่ได้หมายความว่าขามลายูปัตตานีไม่ต้องการอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม หากแต่เป็นการแสดงให้เห็นว่าขามลายูปัตตานีต้องการอยู่ภายใต้การปกครองของสยามหากสิทธิที่ขามลายูปัตตานีได้รับนั้นเท่าเทียมกับชนกลุ่มอื่นของประเทศ

7. หนังสือเล่มนี้ยังได้สื่อสารเรื่องราวเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องสิทธิหลายครั้งหลายตอน ดังนั้นนักโทษคดีเรื่องสิทธิจึงเป็นอีกมโนทัศน์ที่ถูกสืบสาวราวเรื่องในงานวิจัยชิ้นนี้ เรื่องราวของการเรียกร้องสิทธิของขามลายูปัตตานีเริ่มต้นหลังจากที่ปัตตานีเป็นส่วนหนึ่งของสยามเริ่มจากการที่ขามลายูปัตตานีเรียกร้องสิทธิด้านการดำรงรักษาเอกลักษณ์ด้านศาสนาและวัฒนธรรมของขามลายู แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง นอกจากขามลายูปัตตานียังได้เรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเองซึ่งก็ไม่ได้รับการตอบสนองจากผู้ปกครองอีกเช่นกัน อย่างไรก็ตามในบางช่วงเวลาขามลายูก็ได้รับสิทธิพิเศษบางประการเช่นในยุคที่นายปรีดี พนมยงค์เป็นนายกรัฐมนตรี นอกจากการเรียกร้องด้านสิทธิในการปกครองตนเองและสิทธิในการดำรงเอกลักษณ์ของตนเองจะมักไม่ได้รับการตอบสนองแล้ว ยังมีเนื้อความที่ชี้ให้เห็นว่าหลายครั้งที่ผู้นำและประชาชนขามลายูยังไม่มีสิทธิที่จะได้รับความยุติธรรมจากผู้ปกครองสยามอีกด้วย เรื่องราวที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่าหนังสือเล่มนี้ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของสิทธิของขามลายูในฐานะพลเมืองหรือในฐานะผู้ได้ปกครองเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันก็ยังไม่พบเนื้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องแต่เป็นด้านตรงข้ามของสิทธิซึ่งก็คือหน้าที่ทั้งของขามลายูเองในฐานะพลเมืองและของผู้ปกครองเช่นเดียวกัน ดังนั้นกรอบจินตนาการที่ได้จากการในประเด็นนี้ก็คือการให้ความสำคัญกับเรื่องของสิทธิขณะเดียวกันเรื่องของหน้าที่ก็เป็นส่วนที่ขาดหายไปไม่ถูกกล่าวถึง อย่างไรก็ตามเมื่อย้อนกลับไปอ่านเนื้อความเมื่อครั้งปัตตานียังไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสยามกลับพบว่ามีความที่ได้กล่าวถึงเรื่องราวของการทำหน้าที่ของประชาชนขามลายูปัตตานีในฐานะพลเมืองของรัฐอยู่หลายตอน เริ่มจากการที่ขามลายูปัตตานีได้ทำหน้าที่พัฒนาปัตตานีสมาศวิทยาดูแลรักษาปกครอง ขามลายูปัตตานีร่วมชุดคลองสมัยรายากูนิง ขามลายูปัตตานีช่วยกันสร้างวังจาบังตีกอ ขามลายูปัตตานีผู้อพยพทำหน้าที่เป็นผู้นำศาสนาในรัฐกลันตัน ส่วนในยุคที่ถูกปกครองโดยชาวสยามนั้นแม้ในหนังสือเล่มนี้จะไม่ได้กล่าวถึงเรื่องราวของการทำหน้าที่ของขามลายูปัตตานีในฐานะพลเมืองของรัฐเลย แต่วรรณกรรมประวัติศาสตร์ปัตตานีเล่มอื่นยังได้ระบุว่าขามลายูจ่ายภาษีให้กับรัฐขณะที่ภาษีดังกล่าวไม่ถูกนำไปพัฒนาปัตตานี จนนำไปสู่การประท้วงต่อต้านโดยการปฏิเสธที่จะจ่ายภาษี ที่กล่าวมาทั้งหมดชี้ให้เห็นว่าประเด็นที่หายไปแต่สำคัญในหนังสือเล่มนี้ก็คือการทำหน้าที่ในฐานะพลเมืองของรัฐที่แทบไม่ได้ถูกกล่าวถึงโดยเฉพาะอย่างเมื่อปัตตานีเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ขณะที่

มีการกล่าวถึงบ้างในห้วงเวลาที่ปัตตานียังถูกปกครองโดยผู้นำชาวมลายูปัตตานี การหายไปของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ทำให้ภาพของเรื่องราวบิดเบี้ยวไปพอสมควร จะเป็นไปได้อย่างไรหากผู้ปกครองหรือผู้ได้ปกครองมีเพียงสิทธิแต่ไม่ได้มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ เมื่อพิจารณาเรื่องราวจากหนังสือประวัติศาสตร์ปัตตานีเล่มอื่นจะเห็นได้ว่าแท้ที่จริงแล้วสิ่งที่เรียกว่าสิทธิในยุคแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น คือผลประโยชน์ที่ผู้ได้ปกครองพึงได้รับในยุคที่ปัตตานีปกครองโดยเจ้าเมือง การเรียกร้องสิทธิจึงมีนัยถึงความเป็นผู้ได้ปกครองที่เรียกร้องสิ่งที่ผู้ปกครองควรให้ เนื่องจากการปกครองในอดีตนั้นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองต่างได้รับผลประโยชน์ร่วมกันดังนั้นการปกครองก็คือการแบ่งปันผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เมื่อสืบสาวราวเรื่องไปต้นตอของการเรียกร้องสิทธิก็คือการไม่ได้ทำหน้าที่ โดยเนื้อหาประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าเมื่อผู้ปกครองไม่ทำหน้าที่ที่จะพัฒนา(ในความหมายสมัยใหม่ซึ่งในความหมายของยุคเจ้าเมืองคือแบ่งผลประโยชน์) จึงทำให้ผู้ถูกปกครองปฏิเสธที่จะทำหน้าที่ของตนเช่นเดียวกัน ดังนั้นสิ่งที่เป็ต้นตอและสำคัญเหนือกว่าเรื่องของสิทธิก็คือเรื่องของการทำหน้าที่ทั้งในฐานะผู้ปกครองและผู้ได้ปกครอง

8. ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความเป็นพวกพ้องเดียวกันนั้น เนื้อความในหนังสือเล่มนี้โน้มนำไปสู่ทิศทางที่ชี้ให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานีนั้นมักมีความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกันกับชาวมลายูในรัฐอื่นๆ ขณะที่ไม่สามารถเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทยหรือเป็นพวกพ้องกับชาวไทยได้ อาทิ เนื้อความได้ระบุถึงความน้อยเนื้อต่ำใจที่ถูกปกครองโดยผู้ที่เป็นชาวสยามหรือผู้ที่ไม่ใช่ชาวมลายูว่าเป็นความ “โศคร้าย” ขณะเดียวกันก็มีเรื่องราวของการทะเลาะวิวาทระหว่างชาวมลายูปัตตานีกับชาวสยามเกิดขึ้นเสมอในห้วงเวลาที่ผู้ปกครองชาวสยามปกครองปัตตานี รวมทั้งการแสดงออกซึ่งการวิลาหิเจ้าเมืองที่เป็นชาวมลายูปัตตานี นอกจากนี้ที่ชัดเจนที่สุดก็คือเหตุผลที่ชาวมลายูปัตตานีเข้าร่วมรบกับกองทัพของคณะนั้นนั้นก็เพราะความรู้สึกที่ไม่อยากต่อสู้เช่นฆ่ากับ “พี่น้อง” ของตน ขณะที่การรบพุ่งระหว่างปัตตานีกับสยามนั้นมักได้รับการช่วยเหลือจากชาวตรังกานูและชาวกลันตันซึ่งเป็นชาวมลายูเช่นเดียวกัน ทั้งยังชี้ให้เห็นว่าแม้จะไม่มี การต่อสู้ด้วยกำลังแต่เมื่อมีการจัดตั้งองค์การต่างๆขึ้นเพื่อต่อต้านการปกครองของรัฐไทยชาวมลายูจากกลันตัน ตรังกานู หรือแม้แต่แปรกก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลืออยู่เสมอ ขณะที่เมื่อสืบสาวลงไปยังมีร่องรอยแห่งความสัมพันธ์ในลักษณะของสายเลือดระหว่างชาวมลายูปัตตานีกับชาวมลายูในรัฐอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีเนื้อความที่สื่อสารอย่างชัดเจนว่าชาวมลายูปัตตานีไม่อาจยอมรับความเป็นไทยได้ เรื่องราวเหล่านี้ได้สร้างกรอบจินตนาการที่ชี้ให้เห็นว่าความเป็นพวกพ้องเดียวกันนั้นเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องของชาติพันธุ์อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามยังคงมีร่องรอยที่ชี้ให้เห็นว่าความเป็นชาติพันธุ์มิใช่สิ่งเดียวที่สร้างความเป็นพวกพ้องเดียวกันเสมอไป อาทิ เนื้อความได้ยกย่องนายปรีดีว่าเป็นผู้นำโดยพฤตินัยของชาวมลายูปัตตานีแม้ว่านายปรีดีจะไม่ใช่ชาวมลายู สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกันก็คือการมีความรู้สึกร่วมหรือจุดมุ่งหมายบางอย่างที่เหมือนกันซึ่งในที่นี้ก็คือจุดร่วมทางการเมืองเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาเนื้อความที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูด้วยกันเองนั้น เมื่อจุดร่วมทางการเมืองไม่ตรงกันก็สามารถนำไปสู่การรบราฆ่าฟันกันได้เช่นการโจมตีปัตตานีของราชาชาติที่ 1 เป็นต้น ดังนั้นเมื่อหลายกรอบจินตนาการในเรื่องของความเป็นพวกพ้องเดียวกันในเชิงชาติพันธุ์ก็จะเห็นว่าแม้ว่าชาติพันธุ์ต่างกันก็สามารถเป็นพวกพ้องกันได้หากมีจุดร่วมหรือจุดมุ่งหมายบางอย่างที่เหมือนกัน

9. อีกประเด็นหนึ่งที่ถูกสื่อสารอย่างชัดเจนในหนังสือเล่มนี้ก็คือเรื่องของ การผสมกลมกลืน โดยเนื้อหาหลักเป็นการพยายามผสมกลมกลืนให้ชาวมลายูปัตตานีต้องกลายเป็นสยามหรือไทยในแง่มุมต่างๆ ทั้งที่เป็น การผสมกลมกลืนผ่านอำนาจทางการเมือง ผสมกลมกลืนผ่านการศึกษา ผสมกลมกลืนทางภาษา การผสมกลมกลืน ด้านการแต่งกาย การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนการนำชาวสยามจากส่วนอื่นของประเทศ เข้าไปอยู่ในปัตตานีเพื่อเจือจางความหนาแน่นของชาวมลายูปัตตานี เป็นต้น การผสมกลมกลืนในรูปแบบที่กล่าวมา นี้ถูกต่อต้านอย่างต่อเนื่องจากชาวมลายูปัตตานีและได้สะท้อนให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำให้ชาวมลายู ปัตตานีกลายเป็นชาวสยามหรือไทยได้ อย่างไรก็ตามกรอบจินตนาการเช่นนี้ก็มิใช่จะมีความสมบูรณ์ตายตัว เพราะยังคงมีร่องรอยของเนื้อความที่ชี้ให้เห็นว่าในบางกรณีชาวมลายูปัตตานีก็สามารถผสมกลมกลืนเป็นไทย ได้ เช่น การที่ชาวมลายูปัตตานียอมเปลี่ยนชื่อหรือตั้งชื่ออีกหนึ่งชื่อเป็นชื่อไทยของชาวมลายูปัตตานีเพื่อให้ ได้รับการยอมรับจากทางรัฐไทย รวมถึงการยอมรับความช่วยเหลือในกิจการด้านศาสนาและการศึกษาจากรัฐ ไทยในยุคของนายปรีดีแทนที่จะมองว่าเป็นการก้าวก่ายหรือแทรกแซงกิจการภายในท้องถิ่นดังที่เคยเป็นในยุค ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เนื่องจากมองว่าเจตนาในการช่วยเหลือนั้นเกิดจากความบริสุทธิ์ใจ ขณะเดียวกัน ก็ยังมีเนื้อความที่ชี้ให้เห็นว่าการผสมกลมกลืนระหว่างชาติพันธุ์นั้น มิได้เกิดขึ้นในทิศทางเดียวก็คือผู้มีอำนาจสูง กว่ามักผสมกลมกลืนผู้มีอำนาจน้อยกว่าให้ยอมทำตามเสมอไป แต่ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม กับปัตตานีบางส่วนได้ชี้ให้เห็นว่าในบางกรณีผู้มีอำนาจเหนือกว่าก็สามารถยอมรับวัฒนธรรมของผู้มีอำนาจ น้อยกว่าและผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมดังกล่าวได้ เช่นเดียวกับเนื้อความที่เกี่ยวข้องกับการผสมกลมกลืน ระหว่างกันในเอกสารอื่นๆที่ได้ชี้ให้เห็นว่ามีบางครั้งที่ผู้ปกครองชาวสยามทำการผสมกลมกลืนกับชาวมลายู เช่นกัน ซึ่งการแสดงออกในลักษณะดังกล่าวนี้ได้รับการกล่าวถึงโดยชาวมลายูปัตตานีในลักษณะของการ ยอมรับและรู้สึกยินดีที่ชาวมลายูได้รับเกียรติดังกล่าว ดังนั้นแท้ที่จริงแล้วชาวมลายูปัตตานีสามารถผสม กลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทยได้ หากการผสมกลมกลืนนั้นไม่กระทบกระเทือนต่อเอกลักษณ์ทาง ศาสนาของชาวมลายูปัตตานีและเป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม

10. ในประเด็นสุดท้ายคือเรื่องของเสรีภาพในการแสดงออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพในการสื่อสาร นั้น ความเป็นมาของหนังสือเล่มนี้ที่ถูกบรรยายผ่านบทนำทั้งของผู้เขียน ผู้แปล รวมทั้งคำนิยามนั้นต่างสะท้อน ให้เห็นถึงเสรีภาพที่มีมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมาของชาวมลายูปัตตานี จากการสื่อสารเรื่องราวประวัติศาสตร์ ในวงแคบๆเป็นคำบรรยายให้กับนักศึกษาชาวปัตตานีที่อาศัยอยู่ในประเทศมาเลเซียฟิง เป็นการตีพิมพ์เผยแพร่ ผ่านสื่อมวลชนในมาเลเซียทั้งในรูปแบบบทความในนิตยสารและตีพิมพ์รวมเล่ม หลังจากนั้นหนังสือเล่มนี้ยังได้ ถูกแปลเป็นภาษาไทยและตีพิมพ์เผยแพร่โดยไม่ถูกสั่งห้ามจากรัฐบาล ซึ่งตรงข้ามกับการตีพิมพ์เผยแพร่ ประวัติศาสตร์ปัตตานีในยุคอดีตที่ผ่านมาซึ่งมักจะถูกสั่งห้ามเผยแพร่ เช่น งานเขียนของอับรอฮีม ชุกรี ที่แม้แต่ ในประเทศมาเลเซียเองก็ยังไม่สามารถเผยแพร่ได้อย่างเสรี สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าเสรีภาพในการแสดงออกของชาว มลายูปัตตานีนั้นมีมากกว่าในอดีตที่ผ่านมาขณะเดียวกันเรื่องราวในประวัติศาสตร์ที่ถูกตีพิมพ์โดยแวดวง วิชาการนั้นก็หนุนส่งให้วรรณกรรมชิ้นนี้กลายเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์มากกว่าที่จะเป็นเครื่องมือทาง การเมืองของชาวมลายูปัตตานี อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นวรรณกรรม วิชาการนั้นก็พบว่าความเป็นวรรณกรรมวิชาการเองได้จำกัดกรอบในการอ่านหนังสือเล่มนี้พอสมควร เริ่ม

จากการให้ความหมายว่าเป็นงานเขียนของนักวิชาการท้องถิ่น เป็นมุมมองเพียงมุมหนึ่งจากอีกหลายมุมมอง เป็นเพียงอิฐก้อนหนึ่งจากหลายๆก้อนที่ปูทางไปสู่ภาพของความเป็นประวัติศาสตร์ปัตตานี นอกจากนี้ วรรณกรรมวิชาการในตัวของมันเองก็มักมีความสามารถในการสื่อสารไปสู่กลุ่มผู้รับสารได้เพียงวงแคบ ซึ่งแตกต่างกับสื่อมวลชนที่สามารถสื่อสารไปสู่ผู้รับสารได้ในวงกว้าง และเมื่อมองไปที่ระบบของสื่อมวลชนในปัจจุบันก็ยิ่งพบว่าแทบไม่มีพื้นที่ในการสื่อสารให้กับชาวมลายูปัตตานีโดยเฉพาะในสื่อกระแสหลักเช่นสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ซึ่งหลายสถานีเป็นของรัฐ ดังนั้นการเผยแพร่ของประวัติศาสตร์ในวงกว้างเพื่อที่จะให้ทุกภาคส่วน(ไม่เฉพาะในวงวิชาการ) ได้มีส่วนร่วมในการร่วมตีความ อภิปราย ถกเถียง ให้การยอมรับหรือปฏิเสธสิ่งที่วรรณกรรมกล่าวถึงจึงเป็นไปได้ยาก เมื่อเป็นเช่นนั้นนอกจากข้อค้นพบนี้จะชี้ให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานียังไม่มีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างแท้จริงแล้ว ขณะเดียวกันการเป็นเครื่องมือทางการเมืองของประวัติศาสตร์ปัตตานีก็ไม่ควรเป็นสิ่งที่น่าวิตกกังวล หากความหมายของเครื่องมือทางการเมืองคือเครื่องมือที่คนกลุ่มหนึ่งใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิประโยชน์แก่ชนกลุ่มตน เพราะความเป็นเครื่องมือทางการเมืองนั้นในตัวของมันเองสามารถส่งผลกระทบต่อทั้งในเชิงบวกและเชิงลบดังเช่นชาวตันหยงลูไล๊ะที่เลือกใช้ประวัติศาสตร์ปัตตานีเพื่อสร้างความยอมรับในเชิงบวกและนำรายได้สู่ท้องถิ่นผ่านการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เป็นต้น

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นบทสรุปที่ชี้ให้เห็นถึงกรอบจินตนาการที่ได้จากการอ่านเนื้อความและการทลายกรอบจินตนาการดังกล่าวโดยใช้ร่องรอยในเนื้อความ ร่องรอยที่แฝงอยู่ระหว่างบรรทัด และเนื้อความจากตัวบทอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางสรุปผลการศึกษา

กรอบจินตนาการ (Construct)		ทลายกรอบจินตนาการ (Deconstruct)	
เหนือกว่า	ด้อยกว่า	เหนือกว่า	ด้อยกว่า
1. สยามทำให้ปัตตานีตกต่ำ	1. สยามทำให้ปัตตานีแข็งแกร่ง	1. สยามทำให้ปัตตานีแข็งแกร่ง	1. สยามทำให้ปัตตานีตกต่ำ
2. ชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้	2. ชาวมลายูปัตตานีสามารถเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้	2. ชาวมลายูปัตตานีสามารถเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้	2. ชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้
3. ผู้ปกครองชาวมลายูนำความเจริญมาสู่ชาวมลายูปัตตานี	3. ผู้ปกครองชาวสยามนำความเจริญมาสู่ชาวมลายูปัตตานี	3. ผู้ปกครองชาวสยามนำความเจริญมาสู่ชาวมลายูปัตตานี	3. ผู้ปกครองชาวมลายูนำความเจริญมาสู่ชาวมลายูปัตตานี
4. ความขัดแย้งเป็นเรื่องของอารมณ์/ชาติพันธุ์	4. ความขัดแย้งเป็นเรื่องของเหตุผล/การเมือง	4. ความขัดแย้งเป็นเรื่องของเหตุผล/การเมือง	4. ความขัดแย้งเป็นเรื่องของอารมณ์/ชาติพันธุ์
5. ผู้ปกครองชาวสยาม/ไทยไม่มีความชอบธรรมในการปกครองชาวมลายูปัตตานี	5. ผู้ปกครองชาวสยาม/ไทยมีความชอบธรรมในการปกครองชาวมลายูปัตตานี	5. ผู้ปกครองชาวสยาม/ไทยมีความชอบธรรมในการปกครองชาวมลายูปัตตานี	5. ผู้ปกครองชาวสยาม/ไทยไม่มีความชอบธรรมในการปกครองชาวมลายูปัตตานี
6. ชาวมลายูไม่ยอมรับ	6. ชาวมลายูยอมรับการ	6. ชาวมลายูยอมรับการ	6. ชาวมลายูไม่ยอมรับ

การปกครองของไทย	ปกครองของไทย	ปกครองของไทย	การปกครองของไทย
7.สำหรับผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองเรื่องสิทธิเป็นเรื่องสำคัญ	7.สำหรับผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองเรื่องหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญ	7.สำหรับผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองเรื่องหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญ	7.สำหรับผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองเรื่องสิทธิเป็นเรื่องสำคัญ
8.ชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถเป็นพวกพ้องเดียวกันกับชาวสยาม/ไทย	8.ชาวมลายูปัตตานีสามารถเป็นพวกพ้องเดียวกันกับชาวสยาม/ไทย	8.ชาวมลายูปัตตานีสามารถเป็นพวกพ้องเดียวกันกับชาวสยาม/ไทย	8.ชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถเป็นพวกพ้องเดียวกันกับชาวสยาม/ไทย
9.ชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถผสมกลมกลืนกับชาวสยาม/ไทยได้	9.ชาวมลายูปัตตานีสามารถผสมกลมกลืนกับชาวสยาม/ไทยได้	9.ชาวมลายูปัตตานีสามารถผสมกลมกลืนกับชาวสยาม/ไทยได้	9.ชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถผสมกลมกลืนกับชาวสยาม/ไทยได้
10.ชาวมลายูปัตตานีมีเสรีภาพในการแสดงออก	10.ชาวมลายูปัตตานีไม่มีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างแท้จริง	10.ชาวมลายูปัตตานีไม่มีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างแท้จริง	10.ชาวมลายูปัตตานีมีเสรีภาพในการแสดงออก

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาหมโนทัศน์ของความเป็นปัตตานีชี้ให้เห็นว่าแม้ว่าเนื้อหาส่วนใหญ่ในหนังสือเล่มนี้จะได้นำไปสู่อุปกรณ์จินตนาการที่ว่าสยามเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ปัตตานีตกต่ำ ขณะที่กดทับหรือไม่ได้กล่าวถึงบางช่วงเวลาปัตตานีและสยามมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันทั้งยังเกี่ยวเนื่องกัน หรือต่างได้รับประโยชน์จากความสัมพันธ์ของอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันแต่ต่างตอบแทนกัน การทลายกรอบในประเด็นนี้ได้เผยให้เห็นมุมมองใหม่ที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันระหว่างความเป็นปัตตานีและความเป็นสยามได้เป็นอย่างดี เนื่องจากชี้ให้เห็นว่าในบันทึกประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ในอดีตระหว่างปัตตานีกับสยามนั้นยังคงมีหลายช่วงเวลาที่เป็นความสัมพันธ์กันดีระหว่างกัน ซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์ของสองฝ่ายที่มีอำนาจไม่เท่าเทียมกันแต่ต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์จากการเป็นเครือข่ายกันเช่นนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้สถานการณ์อื่นๆอีกหลายสถานการณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคใต้ในส่วนของการเมืองการปกครองที่หากรัฐมีการวางนโยบายต่างๆโดยเริ่มต้นด้วยการมองไปที่ผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายที่จะได้รับมิใช่ผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจเหนือกว่าเพียงอย่างเดียว ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองก็จะเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

2. ผลการศึกษาที่มุ่งศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชาวมลายูปัตตานีในแง่มุมของการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยนั้นชี้ให้เห็น แม้เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้จะนำไปสู่การสร้างกรอบจินตนาการที่ว่าชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้เพราะมักไม่ได้รับโอกาสและสิทธิบางประการที่ควรได้ แต่จากการอ่านอย่างตั้งใจใคร่ครวญพบว่ายังคงมีร่องรอยจากเนื้อความที่ชี้ให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานีสามารถเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้หากรัฐไทยให้สิทธิและโอกาสในการดำรงชีวิตให้กับชาวมลายูปัตตานี สิ่งนี้สอดคล้องกับมุมมองของนักวิชาการประวัติศาสตร์อย่าง ยงยุทธ ชูแว่น ที่ระบุว่ารัฐควรมองความมั่นคงของรัฐในมุมมองใหม่คือเริ่มต้นจากการมุ่งไปที่ความมั่นคงของชีวิตผู้คนซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพและการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีอำนาจในการบริหารจัดการภายในสังคมกันเองโดยมีรัฐกำกับดูแลมากกว่าที่มุ่งมองไปที่เรื่องของความมั่นคง

ของชาติเป็นหลัก “ในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ มุมมองทางด้านความมั่นคงของรัฐจึงควรเปลี่ยนจากความคิดเดิมๆ มาสู่พื้นฐานที่ว่า “ความมั่นคงของชีวิตผู้คนคือความมั่นคงของชาติ” ด้วยเหตุนี้จึงควรทบทวนในเรื่องการให้สิทธิเสรีภาพเปิดโอกาสให้ประชาชนบริหารจัดการภายในสังคมกันเองโดยมีรัฐส่วนกลางกำกับดูแลห่างๆอย่างเหมาะสม”⁴² ดังนั้นมุมมองใหม่ในการกำหนดนโยบายของรัฐที่มีต่อชาวมลายูปัตตานีก็คือการมุ่งไปสู่การสร้างโอกาสให้ชาวมลายูในพื้นที่สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ รู้สึกภาคภูมิใจ และโชคดีที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับชาวมลายูที่อาศัยอยู่ในประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ยังควรให้สิทธิที่จำเป็นสำหรับชาวมลายูปัตตานีในการดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของตนเองได้และได้รับการยอมรับในสังคมไทย

3. ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเจริญรุ่งเรืองนั้นเนื้อความได้กล่าวถึงเรื่องราวของความเจริญรุ่งเรืองและยากแค้นลำเค็ญของชาวปัตตานีที่สื่อความหมายร้อยรัดสัมพันธ์กับชาติพันธุ์ของผู้ปกครอง นับว่าผู้ปกครองชาวมลายูนำความเจริญมาสู่ชาวมลายูปัตตานีขณะที่ผู้ปกครองชาวสยามนำความลำบากยากเข็ญและความตกต่ำทางศาสนา มาสู่ชาวมลายูปัตตานี แต่จากการอ่านอย่างทล่ายกรอบทำให้พบว่าแท้ที่จริงแล้วความเจริญรุ่งเรืองหรือตกต่ำนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องของชาติพันธุ์ของผู้ปกครองแต่ขึ้นอยู่กับตัวผู้ปกครองมากกว่าที่จะมีเจตนา นำความเจริญหรือความตกต่ำมาสู่ประชาชนชาวมลายูปัตตานี มาyacติของการผูกติดร้อยรัดระหว่างชาติพันธุ์กับความเจริญนี้จึงควรเป็นสิ่งที่ต้องขจัดออกไปอย่างเร่งด่วน เพราะหากในสังคมของชาวมลายูปัตตานียังคงมีความคิดเช่นนี้เกิดขึ้นการพัฒนาต่างๆก็อาจถูกมองว่าเป็นการทำลาย ดังนั้นในการพัฒนาใดๆก็ตามในพื้นที่ชายแดนภาคใต้สมควรที่จะเริ่มต้นจากการคัดเลือกผู้ที่จะไปพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความตั้งใจในการพัฒนาอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันจุดเริ่มต้นของการพัฒนายังคือการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นว่าการพัฒนาดังกล่าวจะเป็นผลดีต่อประชาชนและชุมชนของชาวปัตตานี นอกจากนี้ก็ควรหลีกเลี่ยงนโยบายหรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงการทำให้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะศาสนาของชาวมลายูปัตตานีตกต่ำ หากรัฐสามารถสร้างความเข้าใจว่าสิ่งที่รัฐทำคือการพัฒนาไม่ใช่การก้าวก้าวแล้วการพัฒนาโดยเฉพาะทางด้านศาสนานั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำมาซึ่งการยอมรับในผู้ปกครองของชาวมลายูปัตตานี โดยไม่มีข้อแม้ว่าผู้ปกครองจะมีชาติพันธุ์ใดก็ตาม

4. ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งนั้นแม้ว่ากรอบจินตนาการที่ได้จากการอ่านหนังสือเล่มนี้จะโน้มนำให้เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างปัตตานีกับสยามเป็นเรื่องของอารมณ์ความแค้นและความแตกต่างทางชาติพันธุ์ แต่หากอ่านอย่างทล่ายกรอบจะพบว่ามันเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลจำเป็นในห้วงเวลาต่างๆ ทั้งเป็นเรื่องของเกมทางการเมืองระหว่างรัฐในการที่จะปกป้องและแสวงหาประโยชน์ให้กับรัฐของตนให้มากที่สุด ประเด็นนี้น่าสนใจตรงที่หากเรามองประวัติศาสตร์โดยมีความระวังกับกรอบแห่งอคติจะพบความเป็นเหตุเป็นผล ความจำเป็น ความเป็นสิ่งที่ควรทำในห้วงเวลาต่างๆที่แต่ละรัฐในอดีตพึงกระทำเพื่อปกป้องหรือขยายอำนาจรัฐของตน ซึ่งสิ่งนี้นำไปสู่มุมมองต่อประวัติศาสตร์ที่เป็นเหตุเป็นผลและปราศจากความแค้นเคือง ดังนั้น

⁴² ยงยุทธ ชูแวน, ‘ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานีก่อนสมัยรัตนโกสินทร์’ จุลสารความมั่นคงศึกษา ฉบับที่ 68. (กรุงเทพฯ : บริษัท สแควร์ ปริ้นซ์ 93 จำกัด, 2552) น.1.

จึงทำให้ความแพ้หรือชนะในอดีตไม่มีผลต่ปัจจุบันเพราะทำให้เราเข้าถึงมุมมองแท้จริงว่าการแย่งชิงอำนาจกันของมนุษย์ในยุคสมัยต่างๆนั้นเป็นเรื่องธรรมดา และไม่ว่าจะเป็นคนชาติพันธุ์เดียวกันหรือต่างชาติพันธุ์กัน ต่างก็ทำเช่นนี้เหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้เรื่องราวในอดีตจึงหลุดพ้นจากการตกเป็นเครื่องมือในการปลุกปั่นให้เกิดความแค้นเคืองระหว่างกันได้ที่สุดในที่สุด

5. เนื้อความที่กล่าวถึงความชอบธรรมของผู้ปกครองได้สร้างกรอบจินตนาการว่าให้การยอมรับการปกครองที่เกิดจากการยอมรับมากกว่าการปกครองที่ได้มาด้วยการใช้อำนาจกำลัง อย่างไรก็ตามสิ่งนี้ก็ไม่ได้เป็นกฎถาวรตายตัวเนื่องจากการแสดงออกของผู้ปกครองในการให้เกียรติหรือผลประโยชน์ต่อแผ่นดินและประชาชนที่ถูกปกครองมีความสำคัญว่าการวิธีการขึ้นปกครองไม่ว่าจะผ่านการยอมรับหรือการใช้อำนาจกำลัง มุมมองเช่นนี้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการปัตตานีในยุคปัจจุบันอย่างยิ่งเนื่องจากได้ชี้ให้ผู้ที่มีส่วนในการปกครองประเทศเห็นว่าสิ่งที่จะตัดสิ้นความชอบธรรมของผู้ปกครองนั้นมีใช้ประวัติศาสตร์ในอดีตแต่เป็นการกระทำในโลกปัจจุบัน ซึ่งหากผู้ปกครองประพฤติปฏิบัติต่อประชาชนชาวมลายูปัตตานีอย่างดีก็จะได้รับการยอมรับชาวมลายูปัตตานี แม้ว่าในอดีตจะปฏิเสธไม่ได้ว่าการที่ปัตตานีเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยนั้นจะต้องผ่านการรบราฆ่าฟันเกิดขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อค้นพบข้างต้นที่ว่ายิ่งประชาชนชาวมลายูปัตตานีมีความเข้าใจในเงื่อนไขของประวัติศาสตร์ในอดีตที่มีใช้เรื่องราวแห่งความแค้นเคืองแต่เป็นเรื่องของการจัดการทางการเมืองระหว่างรัฐในอดีตก็ยิ่งทำให้ประวัติศาสตร์มีใช้ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกันได้อีก

6. ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับในอำนาจของรัฐไทยนั้น แม้ว่าเนื้อความส่วนใหญ่จะสร้างกรอบจินตนาการให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานีไม่ยอมรับอำนาจการปกครองของสยามหรือรัฐไทยโดยการแสดงออกซึ่งการต่อต้านหลายครั้งหลายรูปแบบ แต่ยังคงมีร่องรอยที่ชี้ให้เห็นว่าหากโอกาสเปิดกว้างให้ชาวมลายูปัตตานีมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองบ้าง ชาวมลายูปัตตานีก็พร้อมที่จะแสดงการยอมรับในอำนาจของรัฐไทย สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าการยอมรับหรือไม่ยอมรับในอำนาจของรัฐไทยที่ชาวมลายูแสดงออกนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ แต่เป็นเรื่องของสิทธิหรือโอกาสในการมีส่วนร่วมกับอำนาจในการจัดการบริหารดังกล่าว บ้าง ดังนั้นการกล่าวถึงการแบ่งแยกดินแดน หรือการพิจารณาข้อเรียกร้องต่างๆของชาวมลายูจึงไม่ควรมองอย่างฉาบฉวยว่าเป็นการเรียกร้องเพื่อแยกตัวออกจากรัฐไทย แต่หากผู้มีอำนาจพิจารณานัยของการเรียกร้องให้ละเอียดมากขึ้นจะเห็นที่มาที่ไปของมันซึ่งเป็นต้นตอที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาการแสดงออกซึ่งการยอมรับหรือไม่ยอมรับในอำนาจของรัฐไทย และสิ่งที่มักเกิดขึ้นเสมอก็คือเมื่อใดที่มีการเรียกร้อง ผู้เรียกร้องชาวมลายูปัตตานีมักถูกมองทันทีเลยว่าต้องการแบ่งแยกดินแดนซึ่งมีนัยถึงการสร้างความไม่มั่นคงให้แก่รัฐ เมื่อเริ่มจากมุมมองของความมั่นคงของรัฐแล้ว มุมมองเรื่องความมั่นคงของประชาชนก็มักถูกตีค่าให้ด้อยลงไป ขณะที่ข้อเรียกร้องต่างๆก็มักถูกมองข้ามไป ประเด็นนี้สอดคล้องกับมุมมองของธเนศ อาภรณ์สุวรรณที่ระบุว่า “ข้อกล่าวหาว่าด้วยการกระทำ “แบ่งแยกดินแดน” นั้น เป็นการประดิษฐ์สร้างขึ้นของอำนาจรัฐไทยและบังคับใช้ให้

เป็นจริง เพื่อที่จะปราบปรามและข่มขู่ดินแดนในบริเวณเหล่านั้นจากการอ้างสิทธิทางการเมืองในอัตลักษณ์และความไฝ่ฝันของพวกเขา”⁴³

7. ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสิทธินั้นหนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอเรื่องราวของการเรียกร้องสิทธิจนสร้างกรอบจินตนาการไปได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ขณะเดียวกันก็ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องราวของการทำหน้าที่ของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองในวงเกลียวความสัมพันธ์ดังกล่าว แม้ว่าเรื่องของหน้าที่จะเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่นำไปสู่การเรียกร้องเนื่องจากต้นเหตุแห่งการเรียกร้องสิทธิต่างๆก็คือการมองว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ได้ทำหน้าที่ของตน ดังนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งระหว่างประชาชนชาวมลายูปัตตานีกับผู้ปกครองชาวยามันนั้นมีร่องรอยที่ชี้ให้เห็นว่าไม่ได้เป็นเรื่องของการเรียกร้องสิทธิเท่ากับเรื่องของการเรียกร้องให้ทำหน้าที่ โดยสื่อให้เห็นเป็นนัยว่าหากผู้ปกครองทำหน้าที่ของตนในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ใต้ปกครอง ผู้ใต้ปกครองก็จะทำหน้าที่ของตนในการเป็นพลเมืองที่ดี ดังนั้นสิ่งสำคัญจึงอยู่การเริ่มมองปัญหาในมุมตรงข้ามว่าทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองได้ทำหน้าที่ของตนได้ดีมากน้อยเพียงไร การทำตามหน้าที่อย่างเหมาะสมที่สุดจึงเปรียบเสมือนการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเหมาะสมในยุคโบราณที่ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองก็ต่างได้รับประโยชน์ของตนอย่างพึงพอใจ นำไปสู่ความต้องการที่จะให้ความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจเช่นนี้สามารถดำรงอยู่ต่อไป แต่หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้สิทธิแต่ไม่ได้ทำหน้าที่ปัญหาก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

8. ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพวกพ้องเดียวกันหรือไม่เป็นนั้นแม้ว่าเนื้อความส่วนที่อยู่ตรงหน้าจะสร้างกรอบจินตนาการให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถเป็นพวกพ้องเดียวกันกับชาวยามันได้ แต่เนื้อความระหว่างบรรทัดได้ชี้ให้เห็นว่าในหลายกรณีสิ่งนี้ไม่เป็นจริง ในทางตรงกันข้ามสิ่งที่สำคัญกว่าเรื่องของชาติพันธุ์เดียวกันก็คือจุดมุ่งหมายทางการเมืองหรือจุดร่วมในบางสิ่งบางที่เหมือนกันนั้นสามารถทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกพ้องกันได้ ดังนั้นในการสื่อสารหรือดำเนินนโยบายต่างๆของรัฐไทยนั้นจึงไม่ควรเริ่มต้นที่ความแตกต่างแต่ควรเริ่มต้นที่การแสวงหาจุดร่วมที่สามารถทำให้ชาวมลายูปัตตานีมีความรู้สึกที่สามารถเป็นพวกพ้องเดียวกันกับชาวไทยและรัฐไทยได้ สิ่งนี้สอดคล้องกับแนวความคิดของ David Brown ที่มองว่ารัฐในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ค่อนข้างมากและระบอบการปกครองที่เหมาะสมก็คือการปกครองที่ใช้การเมืองนำหรือการสร้างความเป็นชาติในเชิงการเมือง (political nation) แทนที่จะใช้เรื่องของชาติพันธุ์เป็นตัวนำหรือการสร้างความเป็นชาติในเชิงวัฒนธรรม (cultural nation)⁴⁴

9. ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการผสมกลมกลืน เนื้อความได้สร้างกรอบจินตนาการว่าชาวมลายูปัตตานีไม่สามารถผสมกลมกลืนเข้ากับความเป็นไทยได้ อย่างไรก็ตามเมื่ออ่านอย่างหลายกรอบจะพบว่ามีหลายกรณีที่เกิดการผสมกลมกลืนกันได้ สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่ามายาคติในเรื่องของชาติพันธุ์มลายูที่ผนวกรวมกับความเป็น

⁴³ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, “ความเป็นมาของทฤษฎี “แบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย”” ใน โครงการตลาดวิชามหาวิทยาลัยชาวบ้าน ชุด 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. (กรุงเทพฯ : โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549) น.36.

⁴⁴ David Brown, *The State and Ethnic Politics in South East Asia*. (London and New York : Routledge, 1994),p.1.

อิสลามเป็นสิ่งที่ยากแก่การผสมกลมกลืน งานศึกษาชิ้นนี้นำเสนอว่าสิ่งนี้ไม่เป็นความจริงเนื่องจากหากมีการชี้ให้เห็นถึงผลในเชิงบวกที่จะได้รับจากการผสมกลมกลืนและหากการผสมกลมกลืนดังกล่าวไม่ก่อผลกระทบต่อเอกลักษณ์ที่สำคัญ เช่น เรื่องศาสนาของชาวมลายูปัตตานี ชาวมลายูปัตตานีก็พร้อมที่จะผสมกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยได้ กฎเกณฑ์สำคัญก็คือการผสมกลมกลืนต้องไม่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของชาวมลายูว่ากำลังถูกคุกคามหรือเอกลักษณ์ของตนถูกระทบกระเทือนขณะเดียวกันก็ต้องชี้ให้เห็นว่าการผสมกลมกลืนดังกล่าวนำมาซึ่งผลประโยชน์ที่ทั้งสองฝ่ายจะได้รับเช่นเดียวกัน ไม่ใช่เป็นการผสมกลมกลืนที่ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายได้ประโยชน์ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเสียประโยชน์ หรือกล่าวได้ว่า การผสมกลมกลืนจะง่ายมากขึ้นหากทั้งสองฝ่ายโน้มตัวเข้าหากันในส่วนที่ทำได้

10. ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการแสดงออกนั้นแม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะสะท้อนให้เห็นว่าชาวมลายูปัตตานีมีเสรีภาพในการแสดงออกมากขึ้น แต่จากการพินิจพิเคราะห์อย่างรอบด้านก็จะพบว่าเสรีภาพดังกล่าวก็ยังไม่ใช่เสรีภาพในการแสดงออกที่สมบูรณ์ เนื่องจากเรื่องราวประวัติศาสตร์ปัตตานีแม้จะสามารถเผยแพร่ในสังคมได้แต่ก็เป็นเพียงในวงแคบ ขณะที่แทบไม่มีพื้นที่ในสื่อมวลชนที่จะสื่อสารไปสู่สังคมในวงกว้างได้ ส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากมุมมองที่มีความกังวลว่าเรื่องราวประวัติศาสตร์จะถูกใช้เป็น “เครื่องมือทางการเมือง” สิ่งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของยงยุทธ ชูแว่นที่ระบุว่า “งานการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในกรอบความคิดใหม่ๆ จะเป็นส่วนที่สำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการแก้ไขปัญหา เพราะจะทำให้เรื่องราวของ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” พ้นออกมาจากคำบอกเล่าภายในโรงเรียนตาดีกา ซึ่งมีการเสริมแต่งให้ตื่นตื้นเร้าใจและตอกย้ำความรันตหดหู่ของชนชาติผู้ถูกระทอน รวมทั้งทำให้กลายเป็นตำนานศักดิ์สิทธิ์ การให้โอกาสเรื่องราวเหล่านี้ได้เปิดเผยในพื้นที่สาธารณะให้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันทุกฝ่าย วินิจฉัยตามหลักฐานข้อเท็จจริงโดยไม่มีลักษณะชาตินิยมหรือท้องถิ่นนิยมเข้ามากำหนด ในที่สุดประวัติศาสตร์ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้หรือ “ประวัติศาสตร์ปัตตานี” ก็จะถูกบอกเล่าด้วยข้อมูลที่มีการยอมรับกันมากขึ้น”⁴⁵ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาคำว่าเครื่องมือทางการเมืองก็จะเห็นได้ว่าชาวมลายูเองมิได้ใช้วรรณกรรมประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการต่อต้านรัฐไทยเท่านั้นยังมีอีกหลายส่วนที่ใช้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เพื่อ นำความเจริญและความยอมรับมาสู่ชุมชน ดังนั้น สิ่งที่สำคัญกว่าการเปิดโอกาสให้ชาวมลายูปัตตานีได้มีเสรีภาพในการแสดงออกก็คือการส่งเสริมให้มีการใช้เสรีภาพดังกล่าวในทางสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อทั้งชาวมลายูปัตตานีและรัฐไทย

ข้อเสนอแนะ

1. การกำหนดนโยบายของรัฐในการปกครองท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ชายแดนภาคใต้นั้นควรคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งฝ่ายผู้ปกครองและทางฝ่ายที่ถูกปกครองไปพร้อมๆกัน คือ ทั้งในเรื่องของความมั่นคงของรัฐและการพัฒนาในด้านต่างๆที่ประชาชนชาวปัตตานีควรได้รับจากรัฐ หากนโยบายต่างๆมีจุดเริ่มต้นที่มีความคำนึงถึงในสองด้านนี้อย่างเหมาะสม การกำหนดและดำเนินนโยบายก็จะไม่ใช่เรื่องของการ

⁴⁵ ยงยุทธ ชูแว่น, ‘ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานีก่อนสมัยรัตนโกสินทร์’ จุลสารความมั่นคงศึกษา ฉบับที่ 68. (กรุงเทพฯ : บริษัท สแควร์ ปริ้นซ์ 93 จำกัด, 2552) น.2.

มองในแง่มุมมองเดียว การเริ่มต้นเช่นนี้จะนำไปสู่ความพึงพอใจร่วมกันของทั้งสองฝ่ายซึ่งผลของมันจะนำไปสู่การยอมรับอย่างเต็มที่ในอำนาจการปกครองของรัฐและการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐของชาวปัตตานีเพราะรัฐก็ได้ทำหน้าที่ผู้ปกครองที่ดีที่นำความเจริญและความสงบสุขสู่สังคมปัตตานีเช่นกัน

2. รัฐควรมีนโยบายที่เน้นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดโอกาสในการดำรงชีวิตให้กับชาวมลายูปัตตานีในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ เพื่อให้ชาวมลายูปัตตานีรู้สึกว่าการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยนั้นเป็นผลดีซึ่งทำให้มีความรู้สึกที่ดีกว่าชาวมลายูที่อยู่ในรัฐมลายูอื่นๆ ขณะเดียวกันก็ให้สิทธิ “จำเป็น” บางประการให้กับชาวมลายูปัตตานี เช่น สิทธิทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในการปกครอง เพื่อให้ชาวมลายูปัตตานีสามารถที่จะดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุขภายใต้กรอบกฎหมายและรัฐธรรมนูญของประเทศไทย

3. รัฐควรกำหนดนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มจากการสรรหาบุคลากรหรือข้าราชการที่มีความตั้งใจที่จะพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้เมื่อมีการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวแล้วควรเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจให้ประชาชนในพื้นที่เห็นว่าสิ่งที่รัฐทำนั้นจะเป็นประโยชน์หรือเป็นการพัฒนาสังคมของชาวมลายูปัตตานีและมีใช้การทำร้ายทำลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศาสนานั้นควรมีการเร่งพัฒนาและฟื้นฟูเรื่องศาสนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ เนื่องจากการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนชาวมลายูปัตตานียอมรับผู้ปกครองในฐานะผู้นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ชาวปัตตานี ซึ่งนำไปสู่การยอมรับในตัวผู้ปกครองแม้ว่าผู้ปกครองจะไม่ใช่ชาวมลายูปัตตานี

4. สิ่งที่รัฐ สังคม วงการวิชาการ ตลอดจนสื่อมวลชนสมควรร่วมกันทำเพื่อให้เรื่องราวของประวัติศาสตร์ปัตตานีไม่ส่งผลกระทบต่อในปัจจุบันก็คือการเปิดเผย อภิปราย ถกเถียง ศึกษาประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้งรอบด้าน และเผยแพร่ต่อสาธารณชนเพื่อแสดงให้เห็นแง่มุมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของความขัดแย้งที่ล้นแล้วแต่เป็นเรื่องของเหตุผล ณ ห้วงเวลาหนึ่งทั้งยังเป็นเรื่องของเกมการเมืองแห่งอำนาจระหว่างรัฐน้อยใหญ่ในอดีตที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ประวัติศาสตร์ในอดีตก็จะไม่นำมาซึ่งความแค้นเคืองในโลกปัจจุบันแต่จะนำมาซึ่งบทเรียน ความเข้าใจ และองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ที่จะนำไปสู่การพัฒนาาร่วมกันในอนาคต

5. สิ่งที่จะทำให้ชาวมลายูปัตตานียอมรับในตัวผู้ปกครองนั้นมีใช้การที่จะต้องมิผู้ปกครองที่ขึ้นเป็นชาวมลายูปัตตานี และแม้ว่าประวัติศาสตร์ปัตตานีจะชี้ให้เห็นว่าปัตตานีกลายเป็นส่วนหนึ่งของสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบันจากการรบพุ่งกัน แต่ก็มิได้หมายความว่าผู้ปกครองที่เป็นชาวสยามจะไม่สามารถได้รับการยอมรับจากชาวมลายูปัตตานี เพราะการยอมรับในความชอบธรรมของผู้ปกครองนั้นเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหรือการกระทำของผู้ปกครองที่มีต่อชาวปัตตานีมากกว่าประวัติศาสตร์แห่งการขึ้นเป็นผู้ปกครอง ดังนั้นหากผู้ปกครองประพฤติปฏิบัติต่อชาวมลายูปัตตานีด้วยดีอย่างให้เกียรติ ยกฐานะชีวิตความเป็นอยู่ของชาวปัตตานีให้ดีขึ้น แน่ใจว่าชาวปัตตานีก็พร้อมที่จะยอมรับความเป็นผู้ปกครองของผู้ปกครองดังกล่าว

6. เมื่อใดก็ตามที่มีการลุกขึ้นต่อต้านหรือเรียกร้องจากชาวมลายูเกิดขึ้น รัฐควรเพ่งมองการแสดงออก เช่นนี้ในเชิงบวก เพราะนัยของมันนอกจากจะสื่อแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะปรับตัวเข้ากับกันของชาวมลายูเพื่อให้รัฐแก้ไขปัญหาที่ได้รับความเดือดร้อนแล้ว รัฐยังสามารถค้นหาต้นตอที่แท้จริงอันเป็นสาเหตุแห่งปัญหาและสามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ต่างจากการไม่แสดงออกหรือการแยกตัวออกจากกันอย่างสิ้นเชิง เช่น การเข้าร่วมขบวนการแบ่งแยกดินแดนต่างๆซึ่งรัฐไม่สามารถรับรู้เงื่อนไขต่างๆหรือมีการเจรจาพูดคุยได้ง่ายนัก ดังนั้นกฎแฉสำคัญแห่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็คือการค้นหาสาเหตุเพื่อตอบคำถามว่าชาวมลายูปัตตานีต้องการสิ่งใดบ้างเพื่อที่จะดำรงตนอยู่ร่วมภายใต้โครงสร้างการบริหารจัดการและการปกครองของรัฐ และเริ่มต้นจากจุดนั้นในการพูดคุยเจรจากันโดยสันติ

7. ในการแก้ไขปัญหาข้อเรียกร้องต่างๆของประชาชนชาวมลายูปัตตานีนั้น รัฐในฐานะผู้ปกครองไม่ควรเริ่มมองปัญหาจากตัวของข้อเรียกร้องต่างๆเพียงอย่างเดียวว่ามากหรือน้อยเกินไปหรือไม่ แต่ควรมองไปสู่ต้นตอแห่งปัญหาว่ารัฐได้ทำหน้าที่ของตนได้ดีมากน้อยเพียงไร หากรัฐทำหน้าที่ในฐานะผู้ปกครองที่ดีการเรียกร้องต่างๆคงไม่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันประชาชนชาวมลายูปัตตานีเองก็ควรเพ่งมองการทำหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองของรัฐเช่นกันว่าได้ทำหน้าที่ได้ดีมากน้อยเพียงไร ดังนั้นการแก้ไขปัญหาความไม่ลงรอยกันจนนำไปสู่ข้อเรียกร้องต่างๆได้นั้นจึงควรมองทั้งสองด้านคือด้านสิทธิและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายที่มีในฐานะผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง

8. รัฐควรแสวงหาจุดร่วมต่างๆที่สามารถทำให้ชาวมลายูปัตตานีมีความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกันกับชาวไทยและรัฐไทยได้ อาทิ การมีเจตจำนงทางการเมืองเช่นเดียวกัน ความเป็นคนพื้นที่เดียวกัน การเป็นคนดั้งเดิมหรือลูกของแผ่นดินเหมือนกัน เป็นต้น ขณะเดียวกันก็สร้างความรู้สึกในเชิงบวกถึงความเป็นคนที่มีสัญชาติไทยโดยสมบูรณ์ให้กับชาวมลายูปัตตานีทั้งเรื่องของการมีสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกับชนส่วนอื่นของประเทศ เพื่อเปิดโอกาสให้สิ่งนี้นำไปสู่ความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นคนที่มีสัญชาติไทยของชาวมลายูปัตตานี

9. การผสมกลมกลืนชาวมลายูปัตตานีให้เข้ากับสังคมไทยนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่แนวทางในการผสมกลมกลืนนั้นจะต้องไม่กระทบกระเทือนเอกลักษณ์ของชาวมลายูปัตตานี ทั้งยังต้องแสดงให้เห็นว่าผู้ที่เข้าร่วมในการผสมกลมกลืนต่างได้รับประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ดังนั้นรัฐควรพิจารณาแนวทางในการผสมกลมกลืนชาวมลายูปัตตานีสู่ความเป็นไทยในมุมมองใหม่ โดยเปลี่ยนจากการมองการผสมกลมกลืนที่เป็นการผสมกลมกลืนจากบนลงล่าง คือผู้มีอำนาจเหนือกว่าจะทำการผสมกลมกลืนผู้อำนาจด้อยกว่าเสมอ เปลี่ยนเป็นการผสมกลมกลืนในลักษณะสองทาง คือต่างฝ่ายต่างผสมกลมกลืนเข้าอีกฝ่ายตามความเหมาะสมก็จะทำให้การผสมกลมกลืนกันระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นมลายูปัตตานีเป็นไปได้อย่างราบรื่นยิ่งขึ้น เพราะโดยผลลัพธ์ของมันจะชี้ให้เห็นว่าการผสมกลมกลืนในลักษณะเช่นนี้ทั้งสองฝ่ายต่างได้รับประโยชน์หรือความรู้สึกภาคภูมิใจเช่นเดียวกัน

10. ควรส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ประวัติศาสตร์ปัตตานีในวงกว้างเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ถกเถียง อภิปราย อย่างรอบด้านในขณะเดียวกันก็ควรส่งเสริมให้ทุกฝ่ายใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือทาง

การเมืองในเชิงบวกหรือใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมทั้งในเชิงวัตถุ เช่น การสร้างความเจริญให้กับชุมชน และเชิงจิตใจ เช่น การสร้างความรู้สึกถึงการยอมรับในความเป็นมาของดินแดนปัตตานี